

Dr. Ayhan Koç

İstanbul Stratejik Düşünce ve Araştırma Merkezi
Yönetim Kurulu Başkanı

Türkiye’de ki Başkanlık sisteminin ekonomik performansa etkisi nedir?

Hükümet sistemlerinin ülkelerin ekonomik performansı üzerinde etkisinin olup olmadığı oldukça tartışmalı bir konudur. Yapılan ampirik çalışmalarda ülkelerin ekonomik performansı üzerinde etkili olan unsurlara baktığımızda ise ülkelerin kurumsal yapıları ve hükümet sistemlerinin yanı sıra siyasal ve uluslararası unsurların etkili olduğunu görmekteyiz. Cumhuriyet döneminde ortalama hükümet süresi bir buçuk yılın altında gerçekleşmiştir. Bu nedenle siyasal tarihimizde bir çok siyasal ve ekonomik kriz yaşanmıştır. Türkiye’deki sistem arayışları da söz konusu istikrarsızlıklar neticesinde ortaya çıkmıştır. Takdir edersiniz ki hükümetlerin öngördüğü ekonomi politikalarını uygulayabilmeleri siyasal istikrarla oldukça yakından ilgilidir. Türkiye gibi kurumsal yapıların yeterince olgunlaşmadığı ve siyasal anlamda çok sayıda siyasal partinin parlamentoda temsil edildiği ülkelerde, her ne kadar çok sayıda siyasal partinin parlamentoda temsil edilmesi demokratik olsa da bu durum maalesef siyasal anlamda zayıf ve istikrarsız hükümetlere kapı aralamıştır. Bu nedenle birçok ülke hükümet sisteminde yarı başkanlık (Fransa) ve başkanlık sistemi (Güney Kore,Türkiye) olmak üzere değişikliğe gitmiştir.

Türkiye, 2017 yılından günümüze Başkanlık sistemine sitemsel dönüşüm için birçok düzenleme yaptı. Ancak sisteme işlerlik kazandıracak hukuksal ve kurumsal yapıların tam anlamıyla oluştuğunu söyleyemeyiz. Parlamenter sistemin Başkanlık sisteminin en önemli avantajlarından birisini yürütmeye çok başlılığa son vermesi ve hızlı karar alabilmesi olduğunu görüyoruz. Nitekim pandemi sürecinde bu durumu yaşadık. Küreselleşme ile birlikte ülke ekonomileri, uluslararası siyasal ve ekonomik gelişmelere daha duyarlı hale geldi. Türkiye gibi gelişmekte olan ülke kategorisinde gösterilen ve büyümek zorunda olan ülkelerin mutlak surette siyasal istikrara ihtiyacı var. Bu anlamda 'darbe girişimine rağmen' siyasal anlamda bir istikrarsızlık yaşanmadı.

Ekonomik anlamda ise ABD ve Çin arasında başlayan ve Bretix ile İngiltere ve AB arasındaki köprülerin atıldığı küresel bir yeni korumacı ekonomi politikalarının öne çıktığı bir dönemdeyiz. Bu sürece Türkiye, OECD ülkeleri içerisinde cari açığı GSMH'sına oranla en yüksek olan ülkelere birisi olarak girdi. Türkiye cari açığı azaltmak amacıyla bir dizi ekonomik tedbirler almak zorunda kaldı. Yerli üretimin desteklendiği ve lüks tüketimi kısmak amacıyla vergi oranlarının artırıldığı maliye politikası araçlarını etkili bir şekilde kullandı. Bunun yanı sıra döviz kurlarındaki yükselmelerin önüne geçilmesi ve TL'ye istikrar sağlamak maksadıyla bir dizi para ve maliye politikası tedbirlerini aldı. Söz konusu ekonomik tedbirlerin alınması ve uygulanmasında siyasal anlamda güçlü bir yönetim şekli olan başkanlık sisteminin etkisi oldukça önemli idi. Çünkü alınan ekonomik kararlar toplumun tüm kesimlerini derinden etkileyen sonuçlar doğurdu. Söz konusu kararlar, kamuoyunda oldukça tartışıldı. Bazen bu kararlardan dönüldü yada kararlar, revize edildi. Bu süreçte siyasal anlamda bir sıkıntı yaşanmadı. Oysa parlamenter sistemle yönetilen ve koalisyon yıllarındaki Türkiye’de radikal diyebileceğimiz ekonomik tedbirler alınmakta ancak bu ekonomi politikalarını uygulamaya hükümetlerin ömürleri yetmemekteydi.

Başkanlık sisteminin parlamenter sisteme göre üstün ve zayıf yönleri nelerdir?

Başkanlık sisteminde denetim ve denge mekanizmaları parlamenter sisteme nazaran daha gelişmiştir. Yasama, yürütme ve yargı arasında sert kuvvetler ayrılığı bulunmaktadır. Başkanın doğrudan halk tarafından seçilmesi nedeniyle başkanlık sistemi, parlamenter sisteme nazaran daha demokratik olarak nitelendirilmektedir. Başkanlık sisteminde, bakanların doğrudan başkan tarafından atanabilmesi ve görevden alınabilmesi ve bu işlemler için hiçbir kurumun onayına ihtiyaç duymaması yönetimde başkanı güçlendirmektedir. Başkanın, bakanlıklar üzerindeki mutlak yetkisi ile birlikte bakanlıklar arasında eşgüdüm sağlanması ve yönetimde çok başlılığa izin vermemesi sistemin bir diğer avantajıdır. Yine parlamenter sistemin aksine başkanlık sisteminin koalisyonlara yer vermemesi ve siyasal istikrara bağlı olarak ekonomik istikrarın sağlanması ve son olarak Türkiye gibi ülkelerde özellikle zayıf hükümetler dönemindeki askeri ve bürokratik vesayetin önlenmesi sistemin önemli diğer avantajları arasındadır.

Sistemin dezavantajlarına baktığımızda ise denetim ve denge mekanizmasının çalışmaması sistemin yozlaşmasına neden olabilmektedir. Özellikle başkanın mensubu olduğu siyasi partinin parlamentoda da çoğunluğu elde etmesi otoriterleşmeye neden olabilmektedir. Diğer taraftan başkanlık sisteminin koalisyonlara yer vermemesi nedeniyle kimi yazarlarca başkanlık sistemi demokratik olarak nitelendirilmemektedir. Son olarak parlamentonun bütçenin onaylanması ve seçimlerin yenilenmesi dışında başkan üzerinde önemli bir denetim mekanizması bulunmaması sistemin zayıf yönü olarak gösterilmektedir.

Ekonomik özgürlük endeksi nedir? Endeksin hesaplanmasında hangi yöntemler kullanılmaktadır?

Ekonomik Özgürlük Endeksi, The Heritage Foundation tarafından bireylerin ekonomik özgürlükleri, mülkiyet hakları, devlet bütünlüğü, yargı etkinliği, vergi yükü, devlet harcamaları, mali sağlık, iş özgürlüğü, çocuk özgürlüğü, parasal özgürlük, ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü ve finansal özgürlük olmak üzere toplam oniki değişken üzerinden değerlendirdiği bir endekstir. Söz konusu endeksi her yıl yayımlanmakta ve dünyadaki ülkelerin ekonomik özgürlük sıralamasını yapmaktadır. Söz konusu endekse ülkeler siyasal ve ekonomik anlamda karşılaştırılmaktadır. Ekonomik özgürlük endeksinin hesaplanmasında yöntem olarak, "Hukukun üstünlüğü, kamunun büyüklüğü, yasal düzenlemede etkinlik ve piyasaların açıklığı" olmak üzere eşit ağırlık verilen dört ana başlık bulunmaktadır.

Her bir ana endeksin altında, yine eşit önem atfedilmiş üç alt kategori bulunmaktadır. Bu kategoriler,

- **Hukuk:** Mülkiyet hakları, devletin düzgünlüğü ve yargının etkinliği,
- **Devletin büyüklüğü:** Devlet harcamaları, vergi yükü ve mali sağlık,
- **Düzenlemede etkinlik:** İş ortamı ve emeğin özgürlüğü ile parasal özgürlük,
- **Açık piyasalar:** Ticaret ile yatırımların özgürlüğü ve finansal özgürlük, olarak sınıflandırılmıştır.

Endeks hesaplamasında, ülkelere sıfırdan yüze kadar puanlar verilmekte ve ülkeler, yüze yaklaştıkça özgür ülke kategorisinde değerlendirilmektedir. Ortalama olarak **80 puan ve üzeri puan** alan ülkeler özgür ülke olarak nitelendirilirken; **70-80 arası puan alan** ülkeler büyük ölçüde özgür ülke olarak kabul edilmektedir. **60-70 arası puan alanlar**, orta derecede özgür ülke olarak kabul edilirken; **60'ın altında puan alan** ülkeler özgür olmayan ülkeler kategorisinde değerlendirilmektedir.

Ekonomik özgürlükler olarak dikkate alınan, "mülkiyet haklarının korunması, bağımsız yargı, vergi yükünün adaletli dağıtılması, devlet harcamalarında şeffaflık, ticaret ve yatırım özgürlüğü" esasında ekonomik özgürlüklerin yanı sıra siyasal hak ve özgürlüklerle de yakından ilgilidir. Bu nedenle hükümet sistemlerinin siyasal ve ekonomik olarak değerlendirilmelerinde ekonomik özgürlük endeksi, ekonomik olarak refah ölçüsü olmasının yanı sıra siyasal ve sosyal hakların değerlendirilmesi bakımından oldukça önemlidir.